

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

ר"מ שעבר ישיבה כמה ימים לפני אלול

תיק ממונות מס' 1802-עא

נושא הדיון

הרב א' תובע את הרב ב' שמכהן אצלו כר"מ כמה שנים, שכמה ימים לפני תחילת הזמן החדש החליט לעבור ישיבה. הרב א' מבקש לאסור על הרב ב' - בצו מניעה - לעבור ישיבה, וכן לאסור על ישיבה ג' לקבל את הרב ב' משום הנזק שנגרם לישיבה שלו. הרב א' מוסר בשם הרב ב' שטען לו שמצד הדין יש לו זכות לעבור ישיבה כדין פועל שחוזר בו בחצי היום. הרב א' טוען לעומתו שיהיה קשה לו מאד למצוא מחליף בעל שם כמו הרב ב', ויציאתו תגרום לאנדרלמוסיה בישיבה, וע"כ דומה המצב שלו לדבר האבד. שני הצדדים אומרים לבית הדין שהסכימו לדחות את יציאתו של הרב ב' עד ר"ח חשוון, ומהיום עד אז יש יותר משלושים יום של הודעה מוקדמת, אך הרב א' טוען שגם זה לא יפתור את הבעיה שתהיה בישיבה, ומבקש לדחות את היציאה לפחות עד פסח.

פסק דין

הבקשה לצו מניעה נדחית.

(-) שמואל יגר

(-) דוד יהושע קניג

(-) אברהם דוב לוין, אב"ד

השאלות לדיון

- א. ר"מ שעובר ללמד במקום אחר באמצע הלימודים.
- ב. חזר הפועל בחצי היום בדבר האבד והפסיד לבעה"ב.
- ג. דינו של ר"מ שנשכר לישיבה ללא הנבלת זמן, ומקבל שכר חדשי.
- ד. הודעה מוקדמת לפיטורים במלמד.

תשובה

א. בגמ' צ"מ י א וכמה מקומות אמר רב פועל יכול לחזור בו בחלי היום וכו' כי הדר ביה טעמא אחרינא הוא דכתיב כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם ולא עבדים לעבדים. וכן פסק בשו"ע סי' שלג סעי' ג, וכתב הרמ"א בשם הגהות מרדכי: ומהאי טעמא אסור לפועל אפילו מלמד או סופר להשכיר עלמו להיות בבית בעה"ב בקצב שלושה שנים. ולהלן בשו"ע שם סעי' ה: צד"א צדכר שאינו אצד אצל צדכר האצד וכו' אחד פועל ואחד קצלן אינו יכול לחזור בו וכו'; וצד"א: ומלמד החוזר בו מיקרי דבר האצד. ומקורו בשו"ת מהר"ם סי' עז בשם רבינו יואל ורבינו אבי"ה שפסקו שמלמד לא חשיב כפועל דבחלי היום חוזר, אלא כעצד חשוב ולא כל הימנו לחזור בו. וכ"כ צמרדכי צ"מ סי' שמו ושו"ת הרשב"א ח"א סי' תתעג. והקשה המהרי"ט יו"ד סי' נ שרבינו יואל סותר עלמו צמרדכי שם שכתב דהמשכיר עלמו ללמוד נערים לשנה יכול לחזור בו כל שעה שיראה כדין פועל שיכול לחזור בחלי היום ואין דינו כקצלן שאינו יכול לחזור, ותירץ המהרי"ט דהיכא דליכא פסידא יכול לחזור בו ומשכח"ל דאשתכח לאלמר דדייק כוותיה, אצל אי איכא פסידא ודאי אפילו פועל אינו חוזר בו. ואי אנשי שם על המרדכי שם תירץ דיש חילוק כשמואל מלמד אחר שאז סובר רבינו יואל דלא הוי דבר האצד, אצל כשאינו מולא מלמד אחר אפילו רבינו יואל מודה דהוה דבר האצד. ועיי' שמע אברהם חו"מ סי' כח שמ"מ אס מולאים חכס שמלמד להם תנ"ך ואגדות ומוסר אלא שאינו כמו החכס הזה שהוא צלחות לשון וצקי בהם וצשמותיהם בלשון לעז וכדומה, זה לא מיקרי דבר האצד.

והנה מקור הדרשה עבדי הם ולא עבדים לעבדים היא צתו"כ ויקרא בהר פרק ז פרשתא ו: שטרי קדם עליהם ראשון, ופירש צמזרחי עה"ת שם כה מצ: כיון דשטר קנייתו שקניתים לי לעבדים קודם לשטר של אותו שנמכר לו, הרי שטר של רבו בטל לגבי שטרי ואין קנייתו קנייה, ולפיכך יואל מתחתיו ושצ אל משפחתו כאילו לא נמכר. וכתב צתשוצות מיימוני לספר קנין סי' לא ושו"ת הרשב"א ח"ב סי' עב ומרדכי צ"מ סי' שמו דפועל ילפינן מעצד עברי צק"ו, השתא עצד עברי דעצד איסורא ועבר על כי לי בני ישראל עבדים, וגופו קנוי מקילין ביה, כ"ש פועל.

אמנם בשו"ת מהרי"ק שורש קעט ענף א כתב דאי אמרת דלא מלי פועל למיהדר ביה א"כ הו"ל כעצדו של בעה"ב, ובעה"ב נעשה כרבו.

ונראה (עפ"י האצן שתיה דלהלן) דנפ"מ צין הביאורים יהיה למה שכתב בשו"ת מהרי"ט יו"ד סי' נ בשם רבינו יחיאל מפריש דמלמד שאינו שוכר עלמו אלא לשכר בטלה אינו יכול לחזור בו אע"ג דלא הוי דבר האצד, דמידי הוי טעמא אלא משום כי לי בני ישראל עבדים, אין כאן עבדות אלא שכר בטלה הוא נוטל, וכבר הוא שכיר עד הזמן ולא מלי מיהדר. ובשו"ת כנסת יחזקאל חו"מ סי' ח הביא דברי המהרי"ט וכתב

דדצריו כפתור ופרח. וכע"ז צו"ת חות יאיר סי' קמ. ודצרי מהרי"ט. יותר נכונים הם לפי ציחור המהרי"ק שאם לא יוכל לחזור בחלי היום נמלא שהוא עצד לצעה"ב, ולכן במלמד שנוטל רק שטר בטלה אינו חשוב עצד לצעה"ב, ואינו יכול לחזור בו, אבל לציחור התשו' מיימוני שפועל לא גרע מעצד עצרי שולא בגרעון כסף, אין סברא לחלק בזה בין פועל למלמד, שגם מלמד שאינו נוטל אלא שטר בטלה. ובחמת צו"ת שצו"י ח"א סי' ו' וצו"ת חקקי לב ח"ב סי' מג כתבו דמלמד וש"ץ כפועל שיכולים לחזור בחלי היום. ועיי' ידיו של משה סי' ח' צ"ס ר' משה פריסקא דכיון דאיכא פלוגתא במלמד החוזר בו אם הוא כפועל, יכול המלמד לומר קים לי.

וצו"ת הרשב"ש סי' קיב כתב צליצור ששכרו מלמד תינוקות וש"ץ לשנה וקבל קלת מהשכר וצתוך השנה חזר בו ולא מלאו הציצור מלמד תינוקות ולא ש"ץ ונשאר כלאן בלי רועה, וילאו מהקהילה אל המקום אשר צרח שם הש"ץ ושאלו שיחזרו לעירם להשלים תנאם. וכתב הרשב"ש שראוי להכריחו לשוב לעירו להשלים תנאו, דהא דפועל חוזר בו בחלי היום הכי מילי צמידי דליכא פסידא אבל צמידי דאיכא פסידא שוכר עליהן או מטען, ואין לך פסידא גדולה מזו שילדיהם מסובצים בלי מורה.

וכשחוזר בו כדי להשכיר עלמו לצעה"ב אחר מחמת היוקר אם יכול לחזור בו, כתב הטור סי' שלג, ורמ"א צו"ע שם סעי' ד, דאינו יכול לחזור בו, ודלא כהר"י שהציא הטור שם, וכתב הסמ"ע ס"ק עז דלא נתייפה כח הפועל כדי שישתכר מעות. והוסיף הצ"ח דכיון דשכיר יום לא מלי חוזר אלא משום דכתיב עצדי הם ולא עצדים לעצדים, א"כ דוקא בחוזר צמתם דתלין שאינו חפץ לעבוד יותר, אבל אם חוזר בו מחמת היוקר א"כ גלי דעתיה דניחא ליה בעצדות אם ישלם לו צעה"ב כפי היוקר, ואין שומעין לו, והכי מסתברא. ע"כ. וכ"כ מהרי"ט יו"ד סוף סי' כ, ומחנ"א הל' שכירות פועלים סי' ז, וצו"ת מהרי"א ענין סי' טו, וצו"ת מהרי"י אלגאזי סי' סח, ופת"ש ס"ק ד' צ"ס קרית חנה סי' כה. ועיי' צו"ת כנסת יחזקאל א"ח סי' ח, וצו"ת מים חיים חו"מ סי' כו. ועיי' ערוך השלחן סי' שלג סעי' יז שאם חוזר בו מחמת יוקר ידו על התחונה, אך יכול לחזור בו.

ועיי' אבן שתיא חו"מ סי' פב שכל זה נכון לציחור ההלכה דחוזר בו דאל"כ הוא עצד לעצדים, אבל להציחור דלא גרע מעצד עצרי דיולא בגרעון כסף, אין נפ"מ אם חוזר בו מחמת יוקר או משום שאינו רוצה לעבוד עוד.

ועיי' אורח משפט סי' שלג סעי' ז, וצו"ת אמרי א"ש ח"א סי' לג, דכיון דאיכא פלוגתא דרצוותא אין צעה"ב יכול לעכבו מלחזור בו, דהממע"ה. ועיי' תעלומות לב ח"ג קונטרס הליקוטים חו"מ אות ל עמ' קה.

ב. כתב הש"ך סי' שלג ס"ק לא דפשיטא דאם זה רוצה ליתן לו שטר ואינו רוצה לעשות עוד אפילו צשכר והוא דבר האבד, כגון שהיו מתחילה פועלים אחרים ועתה אין כאן פועלים, צריך לשלם לו כל היזקו מדינא דגרמי.

ג. צו"ת מ"ס ח"י"מ סי' ו' דן בדבר שוחט שנשכר ללא קביעת זמן שהקהל פיטרו אותו מחמת שהיו אנוסים לתת את השחיטה חוץ לקהילתם דאף אם לא היו אנוסים בזה, לכאורה כיון שלא קבעו בכתב שנתנו להשוחט שום זמן וכתבו ונתנו לו שטר סתם, תליא בפלוגתא שהציא הרמ"א צ"ל ס' ע"י ג, דלהרשב"א בגיטין עו"א כל ימי חייו או כל שריד משמע, ולהרא"ש בתשו' כלל ו' סי' יח נפטר בשנה אחת וכו', וכיון דתליא בפלוגתא הממע"ה, א"כ ממילא הקהל פטורין. ע"כ.

אמנם בדברי מלכיאל ח"ג סי' קנ"א כתב ד"סתם" בשכירות פועלים אין פירושו כ"סתם" שנחלקו בו הרשב"א והרא"ש בענין מתחייב לזון את חזירו בסתם, דשכירות פועלים כו"ע סוברים שאף שקיבלו אדם בסתם יכולים לסלקו בכל עת, ומה שפסק הרשב"א צמתחייב לזון חזירו בסתם שחייב לזונו לעולם ה"ז משום ששם אין לנו שום קל"ב וגבול שנאמר שכיוון לזמן זה, אבל במקום שבהסכס השכירות יש רמז לקליבת זמן, כגון שהוסכס שהתשלום לשכיר יהיה לפי שצוה או חודש, הרי זמן השכירות הוא שצוה או חודש, ואי אפשר לסלקו תוך הזמן הזה, אמנם ברור שיכול לסלקו בכל שצוה או בכל חודש כפי שהיה אופן שכרו. וכ"פ בדברי מלכיאל ח"ה סי' רטו. וכ"כ בחזון איש צ"ק סי' כג אות ב' אלא שכתב דכל זה בדליכא מנהג אבל אם איכא מנהג הולכין אחר המנהג, דסתמא הוי הפסיקא כמנהג המדינה. ע"כ. ועיי' פד"ר ג עמ' 93 שלפי החזו"א אף בעובד קבוע המקבל משכורת חדשית זכאי המעביד לפטרו בסוף כל חודש.

ובאגרות משה חו"מ ח"א סי' ע"ה כתב להיפך, דאף הרא"ש לא סבר דהתחייבות בסתם אינה לעולם זה דוקא צמתחייב לזון וכד' שהוא התחייבות ממון בעלמא מלד איזה דבר שאפשר אינו רוצה להתחייב בהרצה אלא צמעט בעד הדבר ההוא לכן כיון שלא מוכרח מלשונו שהוא לעולם מהי"ת נימא שהתחייב לעולם, אבל בשכר פועל שאינו התחייבות בעלמא שקבל עליו אלא שהוא מחמת שריד לו ודאי יש לנו לומר ששכרו לכל העת שיהיה לו המלאכה שינטרף לפועל. וא"כ צפועל ששכרו סתם הוי בהכרח השכירות לעולם, וראיה מהא דהולרך רבא צ"מ קט צמקרי דרדקי שתלא טבחא ואומנא וספר מתא לענין לסלקם דוקא צאפסידו שהוא פסידא דלא דר' אבל בלא זה אין יכולים לסלקם. ואין לומר דאיירי דוקא בשל כל בני מתא, דהא רוניא היה רק שתלא דרצינא לרוב הראשונים ומ"מ לא היה יכול לסלקו בלא טעם דפסידא דלא דר'. ע"כ. ועיי' פד"ר כרך כ עמ' 337 שכ"ד חקרי לצ ח"ב יו"ד סי' נב ושו"מ מהדו"ק ח"א סי' רכ"א וחמדת שלמה חו"ת סי' יג ושו"ת רב פעלים ח"ג חו"מ סי' ו' שכן דעת כמה וכמה גדולים ואין לחוש לסברת הלק"ט דיחיד הוא בדבר הזה, ובאמת סוגין דעלמא הכי אזלא בכל מקום, ולכן שייך בזה דין קיס ליי.

ועיי' שמע אברהם (פלאג'י) סי' כח דסתם בשכירות פועלים הוי זימניה כל שעה, אף שקבל שכירותו כל חלי שנה, עיי"ש.

ד. כתב החזו"א צ"ק סי' כג אות ב', ד"ה עוד: אם לפי הנהוג במקום יש לורך זמן למלא מקום לעבודה,

סתמא שכרו לאותן הימים המלטרכים להשתדלות, ומיום שהודיעו שהוא חוזר לריך לקצוע ימים לחיפוש עבודה לפי ראות עיני הדיין. ע"כ.

ולענין פיטורי מלמד, כתב הפת"ש ס"י שלג ס"ק י בשם העטרת לצי ס"ק יב, שיש רשות לצעה"צ שיחזור בקיץ עד ר"ח אייר ובחורף עד ר"ח חשון. ומנהג המדינה לפי החוק, הוצא צ"מ שפט הפועלים" נספחים עמ' 42, שמנהל צ"מ המפטר עוצד הוראה חייב להודיע לו על הפיטורין שלושה חדשים לפני תחילת שנת הלימודים. וכתב שם בהערה 5 שאם פיטרו ולא הודיע לו על כך עד שלושה חדשים לפני תחילת שנת הלימודים, ינטרך המעביד לשלם לו עד תום שנת הלימודים את שכרו המלא, אם לא ימלא צינתיים מקום עבודה אחר. עוד כתב שם שיש מצתי הדין הפוסקים שבמוסדות חינוך חרדיים מספיק לתת הודעה מוקדמת חודש אחד לפני תחילת החופש, משום שכל עיקרו של המנהג שבמקצוע ההוראה תקופת ההודעה היא שלושה חדשים, הוא מפני שבמוסדות החינוך יש חופש של חדשיים, ובזמן החופש קשה לחפש עבודה מפני שבמוסדות החינוך סגורים, ולכן החובה להודיע חודש אחד לפני החופש, ולפיי"ז במוסדות החינוך החרדיים שהחופש קלר יותר, די להודיע חודש אחד לפני החופש.

ועיי' פס"ד ירושלים כרך 1 עמ' קיד מאחמו"ר ז"ל דאם המנהג להודיע למפוטרי מהעבודה בזמן הקצוע לזה, אם לא הודיעו בזמן המסויים אין הפיטורין חלים וחייבים לשלם להעוצד המפוטרי עד שנת הלימודים הבאה את המשכורת וכל ההטבות אף שיושב צביתו, כי הני אכלושי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי, כי זה דין במלמדים דאינו כפועל בטל, ה"ה במקרה דקן חלים על הנהלת ציה"ם כיון שלא פיטרו אותו ע"י מכתב בזמן הקצוע לפי מנהג המדינה, הרי הם חייבים לשלם למלמד כל משכורתו לרבות גם כל ההטבות צלי שוט השתמטות. ע"כ.